

eredményeit gyűjtötte össze és munkásságának középpontjában a magyar irodalom e két nagy alakja áll, akik másfél évtizeden át ellenállhatatlanul kötik le lelki elmélyedésre hajló érdeklődését,

A tanulmányoknak mind jellege, mind értéke nagyon különböző. Ifjúsági folyóiratokban megjelent, lelkes hangon megírt, de tisztán ismeretető jellegű cikkek mellé nagy tudományos apparátussal és pszichológiai elmélyedéssel megszerkesztett tanulmányok sorakoznak. Az egyes tanulmányok eredeti megjelenési ideje óta különösen a Petőfi-irodalom nagy fejlődést mutat, s így mai szemmel már nem könnyű egyes megállapításainak újszerűségét meglátni. Mégis tud újat és meglepőt mondani még oly tárgyról is, mint pl. Petőfi János vitézének hatása Arany Toldijára, melyet pedig már is sokszorosan feldolgoztak. Nem a filológiai kapcsolatokat keresi, hanem a lelki összefüggéseket és Dilthey megállapításait önállóan alkalmazza a magyar irodalomra. (*Petőfi és Madách világszemlélete* 66—111. l.)

Különös értéket kölcsönöz e könyvnek, hogy elsősorban az elszakadt magyarság számára készült, és hogy szerzője a kolozsvári román egyetemen a magyar irodalom tanára. Súlyos hivatás nehezedik rá: őrzője és hirdetője a magyar kulturának letarolt mezőkön. Műve tanubizonyossága nemcsak a szerző elhivatottságának, hanem az erdélyi magyarság irodalmi öntudatra ébredésének is.

F. Gy.

Csanády György: Az évek. (2. kiadás.) Tíz év költői termését kapjuk e kötetben. Szerzőjének neve annyiban ismert, hogy az ifjúsági mozgalmaknak néhány év óta tevékeny és vezető szerepet betöltő résztvevője, kinek mint a székely egyetemi hallgatók *Új Élet* c. lapja szerkesztőjének is a lelkes és nagyratörő fiatal embereknek egy egész táborát sikerült maga köré toboroznia. Ebből is sejthető már, hogy költőnk nem az elvonuló ábrándos, szelíd poéták fajtájából való, könyve meg éppen arról győz meg, hogy ihlete is a becsüvagyó ifjúnak a háborútól véresre karmolt, torzzá gázolt idealizmusából fakad, melyben becsülnünk lehet a marcangolt lélek seblázának

komor víziókat szülő szédületét, de csak addig, míg az át nem vedlik bizonyos fajta művészkedéssé, mely örömet leli egy tudatosan keresett kábulatban.

Csanády komor pátosszal zengi élete egy decenniumának történetét, különös azonban, hogy a Tegnapielőtt 16 éves fiúja már ugyanazt a szoborkeménységűvé edzett tragikus álarcot próbálgatja, mely mögül a Ma irredenta száműzöttje oly megkapóan viharzik. Fölvetjük a kérdést, szabad-e a műalkotásnak legtöbbször kikészített tartást mutató formája mögött az embert keresnünk és vizsgálnunk, vajjon őszinte kifejezése-e a mű a művésznek.

Egyesek szerint a költő, ha alkot, egy minden racionálisan túleső világ kultuszának papjaként áldoz és vajmi közömbös dolog a szépre nézve, hogy mi hiszünk-e a költő valóságának üdvözítő voltában, vagy sem. És ebben az esetben a költészet legtöbbször nem más, mint ájtatos magunk iránti elfogódásunknak szertartásos misztérium-játéka, vagy én-tömjénezésünk füstjébe bódult szemünk komorsóitábe karikázó káprázata. Ez az izlés őszinteség tekintetében megelőgszik annyival, amennyi őszintén való van a saját hangjától megittasodott színész sós cseppeket gyöngyöző izzadásában.

Megállapíthatjuk, hogy Csanády e lámpák elé szabott palástos poétikának az útjain jár. Minden költőben van egy örök gyermek. Csanády némi önmegtágadással csak a heroikus küzdelmek fatális férfijának tükrében szereti magát mutogatni, s majdnem hidegen hagyja bennünket, ha az élő alakot takaró s imponáló redőkbe vont függönyök közül nem kandikálna ki a kis *kékruhás* fiú szőke hajfürtje. S ez áruló jel után (*Ifjúság, Október*) megértő figyelemmel nézzük, ha jó ismerősünk villámló sugarakat lövell a tükörből. Mert úgy vagyunk, hogy bármennyire tiszteljük is. *A képzelt beteg* Molièrejének rivaldá előtti halálos őszinteségét, mégis jobban esik látnunk kinek-kinek egyszerű vagy mély emberi valóját. E kötet költeményeiben pedig igen nagy helye van az első bálokon csüggő emlékezésnek, az első forró lehetettől érintett fiatal lélek hímes élményeinek, és ez a szoprán igen különös módon vegyül bele a költő szó-

lamainak mély festésű orkeszterébe, melyben túlságosan sok az erőteljesen bűgő idegen hang. Adyt nagyon szeretheti.

Egyébként a költői kifejezésnek elismerésreméltó készségével rendelkezik, s ott, hol nem áll annyira a műforma szuggesztíója alatt, vagy — hogy megint színházi vonatkozású szóval éljünk — ihlete testhez-állóbbnak tetszik, tud alkotni művészi hatású és értékes darabokat is (*Szállók, Feltámadunk*). Csanády tehetségének java pompázó, érces zenéjű stílusának nagy vonlakba lendülő retorikájában nyilatkozik meg, s ez olyan tulajdon, melyért valamikor Hugo Viktort a nagyok legnagyobbikának tartották. Az ő sajátja volt az, hogy egy-egy ékes pátságú versének méltóságos gesztusával legtöbbször olyasmit szentesített, ami már nem volt új, csak épp a kihirdetést várta. Ma azonban a mágikus látomások mester-romantikusan már kevesen hisznek, s tőlünk sem vehetik rossz néven, ha Csanády kötetének hasonló irányban haladó művészetét nem tudjuk magunkévá tenni. Szavai sokszor szépek, nekihevíült lük-tetésük néha elhiteken ver a bőrünk alatt (*Delirium, Futunk*), de vég-eredményben mégis csak megmarad bennünk annak a távolságnak az érzése, mely a szavatalok robaja és a magáramaradt emlékezésnek lelkekhez érő csendje közé fekszik.

Manapság sokat beszélnek a „költő arcáról“. Bizunk benne, hogy Csanády tragikus redőbe vont fiatal arca engedni fog kényszerítettségéből, ő pedig majd megtalálja ihletének azokat a pillanatait, melyekben több joggal mondhatja el magáról: „Most szép lehet az arcom, csudaszép!“

Toth Béla.

A vörös uralom áldozatai Magyarországon. (Dr. Váry Albert könyve.) — E könyv szerzőjének, mint „a kommunisták által elcsapott budapesti ügyészség vezetőjének“ alkalmá volt hivatalos adatok alapján összeállítani művét, mely hamarosan második kiadását is megérte. Izgatón érdekesebb könyvet aligha forgathat az, aki a rémuralmat átszenvedte. Pedig, mint a szerző is mondja, a könyv nem egyéb „rövid, száraz adatok-

nál“. Úgyde ez adatok főbelövések, akasztások, vízbefulladások terrorkista módszerét mondják el, közül a haldoklók utolsó szavait, bátor, gyakran hősi önfeláldozásra valló magatartását, a terroristák cinizmusát, állati kegyetlenségeit, vad beszélgetéseit s mind ez adatok közé Váry Albert beilleszti a különböző ellenforradalmak hiteles történetét. A könyv így korpék — a legriasztóbb korpépek egyike —, mely ihletője lehet a legfantasztikusabb képzelmű regényíróknak, tanulmánya a lélekbúvárnak s okulása a közönségnek. Mert „az emberek — mint Váry írja — hamar felejtnek“, jóllehet azt, „ami velünk a proletárdiktatura alatt történt, nem könnyű elfelejteni. Azt a szegyenfoltot, hogy ebben az országban a közhatalmat 133 napon át nehány sehonnai bitorolta, a magyar történetből kitörölni nem lehet. Ezeréves alkotmányunk és nemzeti önértetünk gyalázata ez, melyre nem lehet szegyenkezés nélkül gondolnunk. Nagyon mélyre kellett sülyednünk, hogy ez velünk megeshetett“. Váry összeállítása szerint a négy és fél hónapos rémuralom alatt 590 egyént gyilkoltak le nagyobbbrészt teljesen ártatlanul. Egymaga Szamuely Tibor száznál több ártatlan polgárt végeztetett ki. Ez a szám és névsor azonban — mondja tovább a szerző — nem teljes. „Hiányzanak az adatok azokról a területekről, amelyek időközben elszakítottak. Nincsenek benne azok sem, akik kétségbeesésükben öngyilkosok lettek, vagy a szervezett bántalmazás és fogvatartás folytán utóbb elhaltak, végre nem volt megállapítható azoknak a szerencsétleneknek száma sem, kiket egyes vörös parancsnokok a harc-téren a vörös hadsereg kebelében kivégeztettek, vagy akiket ellenforradalmi harcokban ellenforradalmárok öltek meg. Valószínűleg ezeknek száma is kitesz még pár százat.“

Váry Albert könyvének kegyetlen tartalmát a népbiztosok teljes névsora, vallásuk, életkoruk adatai egészítik ki. Ebből megtudjuk, hogy a 43 népbiztosból 10 volt keresztény. Hogy a megtorlás e gyilkos kor bűnöseivel szemben aránylag milyen mértéket tartott, arról is beszámol a szerző. „Míg Párizsban